

of Syria», in Centre and Periphery in the Ancient World, M. Rowlands, M.T. Larsen, K. Kristiansen, eds. (Cambridge University Press) 1987.

15. The Chronicle of Theophanes Confessor.

16. Ginzel F.K. 8 Specieller Canon der Sonnen — und Mondfinsternisse, Berlin, 1889, pages 260–262.

17. Морозов Н.А., Христос. Т.6. — М–Л.: ГИЗ, 1930. Стр. 758–762.

18. The Primary Chronicle. Tale of Bygone Years, 6573 (1065).

19. The Novgorod First Chronicle, Senior and Junior text, 6573 (1065).

УДК 327.56 323.22(477)

Tkachuk Andriy

*Candidate of Historical Sciences, Defense Attaché
Embassies of Ukraine in the Republic of Austria*

ARMY AND SECURITY IN THE VISION OF POLITICAL PARTIES IN THE VERKHOVNA RADA ELECTIONS 1998TH

Ткачук Андрій

*К.і.н., аташе з питань оборони
Посольства України у республіці Австрія*

АРМІЯ ТА БЕЗПЕКА У ВІЗІІ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ У ПРОГРАМАХ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ НА ВИБОРАХ 1998 Р.

Abstract. The article examines the priorities of the parties to the 1998th Verkhovna Rada elections on issues of military construction in independent Ukraine. Key issues related to the security and defense sector as well as the functioning of the Armed Forces of Ukraine are discussed. Attention is drawn to the fact that the centrist Ukrainian political parties have advocated the development of the Armed Forces in the context of Ukraine's Euro-Atlantic integration. The foreign policy of the state was to develop in the same vector. In a security dimension, political forces have declared their intention to seek Ukraine's participation in pan-European collective security systems. However, none of the political forces objected to any ties with Russia and the CIS countries. In fact, the political forces insisted on the need to establish full-fledged relations on the basis of international law and national interests. Instead, the left-wing political forces strongly opposed establishing relations with Euro-Atlantic security organizations, as well as reforming the army on Western models. Particularly criticized was the co-operation with the NATO bloc, which, in the view of representatives of the political forces, threatened full-fledged relations with Russia. It is concluded that during the 1998th elections to the Verkhovna Rada of Ukraine, political parties and movements paid little attention to the complex of security issues. Obviously, this was due to the fact that the proposed programs contained issues of the army and national security in combination with other issues of the socio-economic life of the country. This, in turn, made the position of the political forces on these issues superficial and devoid of clear argumentation.

Анотація. У статті досліджено пріоритети партій-учасниць виборів до Верховної Ради 1998 р. щодо питань військового будівництва в незалежній Україні. Розглянуто ключові питання, які стосувалися сектору безпеки та оборони, а також функціонування Збройних Силу України про які згадували політичні партії та блоки у своїй передвиборних програмах. Звернена увага, що центристські українські політичні партії виступали за розбудову ЗСУ в контексті євроатлантичної інтеграції України. В цьому ж векторі мала розвиватись і зовнішня політика держави. З'ясовано, що у безпековому вимірі політичні сили декларували намір забезпечити участь України у загальноєвропейських системах колективної безпеки. При цьому жодна із політичних сил не заперечувала проти будь-яких зв'язків з Росією та державами СНД, а відстоювали необхідність встановлення взаємовигідних відносин на засадах міжнародного права та національних інтересів. Натомість «ліві» політичні сили рішуче виступали проти налагодження взаємин з євроатлантичними безпековими організаціями, а також реформування армії за західними зразками. Особливу критику викликало співробітництво з блоком НАТО, яке на переконання представників політичних сил загрожувало повноцінним відносинам із Росією. Зроблено висновки про те, що на виборах до Верховної Ради України у 1998 р. політичні партії та рухи приділили незначну увагу комплексу безпекових питань. Вочевидь це було пов'язане з тим, що запропоновані на виборах програми містили питання армії та національної безпеки у комплексі з іншими питаннями соціально-економічного життя країни. Це, своєю чергою, робило позицію політичних сил щодо цих проблем поверхневою та позбавленою чіткої аргументації.

Keywords: elections, politics, security, Armed Forces of Ukraine.

Ключові слова: вибори, політика, безпека, Збройні Сили України.

Процес військового будівництва в Україні з моменту відновлення нею своєї незалежності перебував у постійному взаємозв'язку з суспільно-політичними процесами. Причини уваги до цієї проблематики були різними, але здебільшого були пов'язані із лавіруванням України на зовнішньополітичній арені, так званою багатовекторністю зовнішньої політики, необхідності інтеграційного напрямку подальшого розвитку: з Росією чи Європою. Увага до проблем забезпечення національної безпеки з боку політичних сил сприяла появі різноманітних підходів до розв'язання ключових проблем, які поставали перед державою. Відкрита агресія з боку Російської Федерації проти України, що розпочалася в 2014 р., наочно продемонструвала її наміри зберегти свій вплив на Україну, визначати замість українського народу вектори зовнішньополітичного розвитку держави. Зважаючи на те, що Україна фактично виявилась неготовою протистояти зовнішній агресії, увагу дослідників привертає діяльність органів вищої виконавчої та законодавчої влади у сфері посилення національної безпеки та оборони у попередні роки. Особливу цікавість викликає діяльність партій та рухів, адже вони були виразниками інтересів суспільства, а в умовах передвиборних перегонів – звертали свою увагу на ті проблемні питання, які хвилювали суспільство. Фактична небоєздатність українського війська покладає певну відповідальність українських парламентарів за допуск занепаду армії та зниження рівня національної безпеки. Увагу привертають 2000-ні рр., коли з огляду нестачу коштів процес реформування українського війська загальмувався, а весь сектор національної безпеки почав фінансуватися за залишковим принципом. Зазначимо, що в українській історичній науці проблемам національної безпеки та розбудови Збройних Сил України було присвячено чимало наукових студій. серед дослідників проблем національної безпеки слід згадати В. Горбуліна, Б. Левику, А. Русначенка, В. Богдановича, П. Скиби, В. Смолянюка, Б. Парахонського, Г. Ситника, М. Требіна, В. Ліпкана та інших. Усім їм належать ґрунтовні дослідження щодо питань національної безпеки, функціонування військової структури держави та особливостей державної політики у сфері національної безпеки у зовнішньополітичній діяльності. Однак наразі немає комплексних наукових праць, які б розглядали питання армії та національної безпеки у контексті діяльності політичних партій, зокрема висвітлення цих питань в передвиборних програмах партій та рухів. Нашу увагу привертають вибори до Верховної Ради України, які відбулися у 1998 р. адже в цей час Україна не маючи значної фінансової допомоги та підтримки намагалася реалізувати амбітні плани з реформування військової сфери.

У виборах до парламенту України III скликання, які відбулися 29 березня 1998 р., були допущені 30 політичних партій та блоків. В умовах

початку діяльності в Україні виборчих «штабів» політичних партій та кандидатів політичні партії та блоки, які володіли належним організаційним потенціалом для проведення передвиборчої кампанії, отримали хорошу можливість потрапити до вищого законодавчого органу держави завдяки умовам нового закону «Про вибори народних депутатів України» [9]. За підсумками голосування в багатомандатному загальнодержавному окрузі на виборах депутатські місця розподілилися між п'ятьма центристськими партіями і блоками та трьома партіями, які мали ліву ідеологію. Результати голосування за пропорційною системою були наступними: КПУ (24,6%), НРУ (9,4%), блок «За правду, за народ, за Україну!», який об'єднав Соціалістичну і Селянську партії України (8,5%), Партія зелених України (5,4%), Народно-демократична партія (5%), ВО «Громада» (4,6%), Прогресивна соціалістична партія України (4%) та Соціал-демократична партія України (об'єднана) (4%) [6, с. 160]. Провальні для влади та центристів результати виборів за пропорційною системою на загальнодержавному виборчому окрузі компенсувалися результатами одномандатних округів, 87 з 136 переможців на яких про свою приналежність до тієї або іншої центристської фракції. Водночас до лівих не приєднався ніхто.

На виборах більшість партій намагалися залучити підтримку якомога більшої кількості виборців, а тому їхні передвиборчі платформи формувалися у вигляді «пакетів пропозицій», де містились не лише питання соціально-економічного характеру, але й такі важливі проблеми як питання безпеки, зовнішньополітичного вибору, культури, духовності та ін. Увагу привертає комплекс безпекових питань, які особливо вирізнялися у передвиборних програмах політичних партій-учасниць парламентських перегонів 1998 р. в умовах активної реалізації політики багатовекторності України, яку реалізовував президент Л. Кучма.

Низка політичних партій та об'єднань у своїх передвиборних програмах обмежились лише згадками про українську армію та систему національної безпеки та оборони. У більшості випадків вони згадувались виключно у контексті необхідності проведення реформування військової галузі, забезпечення соціального захисту військовослужбовців та членів їхніх сімей. Зокрема, партія Українська Національна Асамблея виступала за забезпечення військових замовлень для державних підприємств. Таким чином, як вважали в політичній силі, держава могла врятувати військово-промисловий комплекс [21, с.4]. Водночас, виборчий блок «Менше слів» виступав проти конверсії військового будівництва, оскільки, як переконували представники партії, це вело до масового безробіття, втрати цінних технологій, згорання важливих ринків збуту, різкого зменшення державного бюджету [28, с.4].

Низка партій згадували про ЗСУ виключно у контексті необхідності соціального захисту військовослужбовців. Зокрема серед таких політичних сил була Партія духовного, економічного і соціального прогресу [17, с.4]. На запровадженні контрактної армії виступала Народно-демократична партія [5, с.4], а Республіканська Християнська партія вимагала реформування ЗСУ, однак у своїй передвиборній програмі не конкретизувала шляхів реалізації такого пункту програми [23, с.4]. Водночас, проросійські партії, які вбачали майбутнє України в її інтеграції в ініційовані Російською Федерацією геополітичні проекти, намагалися не допустити налагодження повноцінного діалогу України з НАТО.

Очолювана П. Симоненком Комуністична партія України (КПУ) порушувала питання соціального захисту українських військових. Обстоюючи доцільність подальшої інтеграції у нове союзне утворення на чолі з Російською Федерацією (РФ) та гостро критикуючи співпрацю з НАТО, КПУ декларувала, що зробить все для того, щоб українські воїни одержали «все необхідне, щоб займатися своєю нелегкою, почесною справою». КПУ вказувала на необхідність належного забезпечення побутових умов для військовослужбовців, а також для ветеранів війни в Афганістані [29, с.4].

Очолювана Н. Вітренко Прогресивна соціалістична партія України (ПСПУ) обіцяла створити систему формування та забезпечення Збройних Сил України виходячи з принципів поєднання професійної роботи кадрового складу та солдатів строкової служби, що були призвані на підставі загального військового обов'язку. Прогресивні соціалісти Н. Вітренко стверджували, що обороноздатність країни можна посилити шляхом переоснащення армії. Щоправда, вони рішуче вступали проти інтеграції України до європейських систем колективної безпеки та будь-якої форми співробітництва з блоком НАТО. Натомість, вони звертали увагу, що володіючи значним військово-технічним потенціалом, а також схожим військовим озброєнням, що залишилося після розвалу Радянського Союзу, ПСПУ вказувала на необхідність посилення військової кооперації з державами пострадянського табору, передусім зі РФ та Білоруссю. Політична сила також обіцяла забезпечити гарантоване отримання житла та законодавчо установлених пільг для військовослужбовців та їхніх сімей [22, с.4].

Чимало партій лівого політичного табору не розглядали комплексу безпекових питань, зосередившись, як, наприклад, партія «Союз», на економічній кризі в Україні та імовірних шляхах її подолання, які політична сила вбачала виключно у співпраці спільно з Росією [16, с.4]. Схожою була риторика блоку партій «СЛОН – соціально-ліберальне об'єднання», яка все ж згадала про армію в контексті згадки про необхідні реформи в майбутньому [30, с.4].

Що стосується центристських партій, то на виборах до парламенту спостерігався певний парадокс, який полягав в тому, що комплексу безпекових питань приділяли увагу здебільшого політичні партії, у той час як передвиборні блоки у кращому випадку обмежувалися лише згадками про необхідність забезпечення воєнної безпеки держави. Зокрема, виборчий блок «Національний фронт» виступав за забезпечення військової реформи шляхом утворення сучасно озброєної армії, яка б покладалася на досягнення відродженого вітчизняного ВПК. У політичній силі стверджували, що посилення національної безпеки є одним із пріоритетів державної політики, а отже потребує значної уваги [1, с.4]. Натомість пропрезидентська Соціал-демократична партія України (об'єднана) у своїй передвиборній програмі згадувала про необхідність забезпечення надійності Збройних Сил України, їхнього реформування задля посилення обороноздатності країни [3, с.4]. У той же час у програмі СДПУ (о) фактично не було згадано про соціальні зобов'язання держави перед військовослужбовцями.

Блок Демократичних партій – «НЕП» виступав за створення мобільної професійної армії, оснащеної новітнім озброєнням, яка має повагу у суспільстві. Для цього «НЕП» обіцяв навіть ініціювати посилення карної відповідальності за посягання на честь і гідність військовослужбовців ЗСУ. В забезпеченні національної безпеки важливу роль мали відігравати колективні системи безпеки. Не залишився поза увагою і комплекс соціально-економічних проблем української армії, серед яких питання забезпечення житлом військовослужбовців стояло чи не найгостріше [26, с.4]. За запровадження Державної програми розвитку ЗСУ, та інших силових структур, а також реорганізацію та скорочення їхньої чисельності виступала Партія захисників Вітчизни. У візії політичної сили захист національних інтересів мав бути головним змістом державної політики, а сама держава мала дбати про сучасну та боєздатну армію, а також інші силові та правоохоронні органи. Вказуючи на престижність військової служби політична сила вказувала, що в армії повинні бути здійснені комплексні заходи, які покликані соціальну та професійно адаптувати військовослужбовців запасу, забезпечити їх житлом та роботою [18, с.4].

Широку увагу питанням соціального захисту військовослужбовців у своїй передвиборній програмі розробила Всеукраїнська партія жіночих ініціатив. Політична сила вказувала на неприпустимість ліквідації пільг ветеранам війни і праці, а також колишнім військовослужбовцям. Партія підтримувала державний курс на участь України в системах колективної безпеки. До слова, у випадку проходження до парламенту політична сила обіцяла підтримувати курс на зміцнення позицій України як без'ядерної держави, а також сприяти трансформації НАТО в систему

колективної безпеки [14, с.4]. Схожу позицію щодо НАТО займала Народно-демократична партія України. Політична сила декларувала підтримку процесам інтеграції України у європейське і світове співтовариство, міжнародні та регіональні організації, а також виступала за надання нових гарантів недоторканості державних кордонів та суверенітету України з боку світового співтовариства, передусім, держав, що володіли ядерною зброєю [7, с.4].

За забезпечення ЗСУ сучасним озброєнням та обладнанням виступав Народний Рух України (НРУ). Поряд з ініціюванням переходу українського війська на професійну основу, політична сила декларувала намір забезпечувати соціальною підтримкою військовослужбовців шляхом надання їм житла [10, с.4]. Крім того, НРУ переконував, що після проходження в парламент буде обстоювати ухвалення рішення про виведення іноземних військ з території України. Схожа партійна програма була у партії «Реформи і порядок», яка вбачала в національній безпеці захист особистих, суспільних та державних інтересів від внутрішніх і зовнішніх загроз. Партія протягом 120 днів збиралася реалізувати законодавчий захист інформаційного простору України. Впровадити військову реформу партія збиралася впродовж терміну своєї парламентської діяльності, хоч і не називала конкретних пунктів такої реформи та її цілей [8, с.4]. Водночас, всеукраїнське об'єднання «Громада» у своїй передвиборній програмі не згадувало прямо про Збройні Сили. Однак з партійної риторики політичної сили та заяв її лідерів можна було зрозуміти, що політична сила виступає за перебудову структури правоохоронних органів та спецслужб, формування незалежної судової влади, а також здійснення контролю за її діяльністю в інтересах створення надійної системи національної безпеки, захисту прав і свобод громадян України [20, с.4]. Відтак, хоч і частково, але ВО «Громада» все таки порушувало питання армії та безпеки.

Вважаючи зміцнення національної безпеки одним з пріоритетних завдань Української держави партія «Національний Фронт» переконувала, що забезпечить проведення військової реформи, створить високопрофесійні, сучасно озброєні, мобільні Збройні сили, відродить вітчизняний військово-промисловий комплекс [1, с.4]. Натомість Партія національно-економічного розвитку України приділяла більше уваги соціальному захисту військовослужбовців. Нацбезпеку у політичній силі пов'язували з наданням громадянам України необхідних та гідних умов для життя та розвитку, гарантій їхніх громадянських прав, забезпечення політичної стабільності суспільства, держави і її конституційного устрою, прогресу соціально-економічного розвитку країни [19, с.4].

За поступове скорочення армії та перехід країни на професійні Збройні Сили виступав блок «Трудова Україна», який об'єднував Українську

партію справедливості, Громадянський конгрес України, Організацію ветеранів України та Українську спілку ветеранів Афганістану. Політична сила у передвиборній програмі порушувала питання соціального захисту військовослужбовців, зокрема надання у повному обсязі законних пільг для військовослужбовців та членів їхніх сімей [12, с.4]. Схожа передвиборна програма була у Партії Зелених України, яка виступала за скасування обов'язкового призову до армії та створення професійного війська на контрактній основі [2, с.4]. Партія Зелених України наголошувала, що Україна є нейтральною позаблоковою державою, а тому держава мала проводити відповідну політику у сфері військового будівництва. Намір реформувати армію на професійних засадах з обов'язковою програмою перепідготовки кадрів та соціальної адаптації виступало соціально-ліберальне об'єднання СЛОН [30, с.4].

Серед учасниць передвиборних перегонів були і ті політичні сили, які взагалі не звертали увагу на армію у своїх програмах. Серед таких слід відзначити Християнсько-демократичну партію [25, с.4], Соціал-демократичну партію України [24, с.4], «Європейський вибір України» [13, с.4], Всеукраїнську партію трудящих [15, с.4], а також Аграрну партію України [11, с.4].

Низка з перелічених політичних сил зуміли потрапити до Верховної Ради України III скликання. Водночас, зважаючи на гостру соціально-економічну кризу у державі парламентарі зіткнулися з нестачею коштів. Відповідно, задекларовані у передвиборних програмах обіцянки не могли бути реалізовані. Зокрема, учасники парламентських слухань «Реформування Збройних Сил України. Політико-правові і соціально-економічні аспекти», які відбулися 29 червня 1999 р., вказували, що розвиток ЗСУ стримується критичним станом вітчизняної економіки, що провокує недостатній обсяг фінансування потреб сектору оборони, низький рівень завантаженості підприємств оборонної промисловості, а також небезпечним загостренням соціальних проблем у військах. Парламентарі зазначали, що забезпечення потреб армії доведено до критичної межі, що створює реальну загрозу обороноздатності країни [27]. Ба більше, держава не мала змоги виконувати уже взяті на себе зобов'язання перед військовослужбовцями. Реформування оборонного сектора та Збройних Сил України відбувалося за залишковим принципом. Як наслідок, ухвалена раніше Державна програма будівництва та розвитку Збройних Сил України на період до 2005 р.» не реалізовувалась навіть на половину. Крім того, давались ознаки зміни на геополітичній арені, які повинні були бути враховані під час внесенням змін до нормативно-правових документів, що регламентують будівництво та розвиток ЗСУ.

Таким чином питання армії та національної безпеки було широко представлене у

передвиборних програмах українських партій-учасниць виборів до Верховної Ради України. Здебільшого учасники передвиборчої гонки звертали увагу на необхідність забезпечення соціального захисту військовослужбовців та членів їхніх сімей, а також забезпечення престижу професії військовослужбовця. Водночас чимала увага була звернена на потребу в модернізації та реформуванні ЗСУ згідно з європейськими стандартами, або спільно в межах ініційованих РФ проєктів. Низка політичних сил порушували питання необхідності реформування ЗСУ з метою переведення їх на формування на контрактній основі. Водночас, зважаючи на специфіку виборчого процесу та механізм формування передвиборних програма, проблемам, пов'язаним із функціонуванням армії та сектору національної безпеки було приділено мало уваги. Це, а також відсутність консенсусу серед політичної еліти, у подальшому відобразилось у діяльності парламенту щодо розбудови сектору нацбезпеки та реформування Збройних Сил України.

Список використаних джерел та літератури

1. «Україні – українську владу!». Передвиборна програма виборчого блоку «Національний фронт» / Голос України. 25.02.1998. № 36. – С. 4.
2. Виборна програма Партії Зелених України / Голос України. 27.02.1998. № 38. – С. 4.
3. Влада – народу, для народу, в ім'я народу! Передвиборна платформа Соціал-демократичної партії України (об'єднаної) // Голос України. 18.03.1998. – №51. – С.4.
4. Голос України. 25.02.1998. – №36. – С.4.
5. Голос України. 27.02.1998. – №38. – С.4.
6. Гонюкова Л. Політичні партії як інститут державної політики та управління: теоретико-методологічний аналіз : монографія / Л. Гонюкова / За ред. Л. Є. Шкляра. – К. : НАДУ, 2009. – 392 с.
7. Десять кроків НДП. Передвиборна програма Народно-демократичної партії України. // Голос України. 27.02.1998. – № 38. – С. 4.
8. Договір між партією «Реформи і порядок» та громадянами України // Голос України. 13.03.1998. – №48. – С.4.
9. Закон України Про вибори народних депутатів України від 06.03.1997 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/541/97-%D0%B2%D1%80>
10. Новий шлях України. Виборча платформа Народного руху України // Голос України. 18.03.1998. – №51. – С.4.
11. Передвиборна програма Аграрної партії України // Голос України. 12.03.1998. – № 47. – С. 4.
12. Передвиборна програма Блоку «Трудова Україна» // Голос України. 17.03.1998. – №50. – С.4.
13. Передвиборна програма виборчого блоку «Європейський вибір України» // Голос України. 26.02.1998. – № 37. – С. 4.
14. Передвиборна програма Всеукраїнської партії жіночих ініціатив / Голос України. 26.02.1998. – № 37. – С. 4.
15. Передвиборна програма Всеукраїнської партії трудящих (ВПТ) / Голос України. 3.03.1998. – № 40. – С. 4.
16. Передвиборна програма партії «Союз» // Голос України. 04.03.1998. – №41. – С. 4.
17. Передвиборна програма Партії духовного, економічного і соціального прогресу – ПДЕСП // Голос України. 17.03.1998. – № 50. – С. 4.
18. Передвиборна програма Партії захисників вітчизни // Голос України. 14.03.1998. – №49. – С.4.
19. Передвиборна програма партії національно-економічного розвитку України // Голос України. 14.03.1998. – №49. – С.4.
20. Передвиборна програма політичної партії Всеукраїнське об'єднання «Громада» // Голос України. 06.03.1998. – №43. – С.4.
21. Передвиборна програма політичної партії Українська національна Асамблея // Голос України. 03.03.1998. – №40. – С.4.
22. Передвиборна програма Прогресивної соціалістичної партії України «Влада трудящих – гарантія порядку творення справедливості» // Голос України. 20.03.1998. – №53. – С.4.
23. Передвиборна програма Республіканської християнської партії // Голос України. 11.03.1998. – № 46. – С. 4.
24. Передвиборна програма Соціал-демократичної партії України // Голос України. 12.03.1998. – № 47. – С. 4.
25. Передвиборна програма Християнсько-демократичної партії України // Голос України. 05.03.1998. – № 42. – С. 4.
26. Політична програма «Блоку демократичних партій - НЕП» (Народовладдя, економіка, порядок). // Голос України 06.03.1998. – №43. – С.4.
27. Постанова Верховної Ради України «Про схвалення рекомендацій парламентських слухань з питань реформування Збройних Сил України» від 14 липня 1999 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/931-14>
28. Програма виборчого блоку «Менше слів» // Голос України. 11.03.1998. – № 46. – С. 4.
29. Трудящим – радянську владу! Суспільству – соціалізм! Україні – добровільний союз рівноправних братніх народів. Передвиборна програма Комуністичної партії України // Голос України. 05.03.1998. – №42. – С.4.
30. Україна має реалізувати свій шанс. Програма виборчого блоку партій «СЛОН – соціально-ліберальне об'єднання». // Голос України. 25.02.1998. – С. 4.